

By jednak lepiej zrozumieć publikację *Komunikacja religijna i media*, a przede wszystkim zagadnienie w niej podjęte, warto zwrócić uwagę na działalność naukową autora. Rozumienia mediów, natury mediów oraz istoty komunikacji uczył się na wykładach Neila Postmana na specjalności media ecology na Wydziale Komunikacji i Dziennikarstwa w New York University. Jest autorem wielu artykułów z takich obszarów naukowych, jak komunikologia, retoryka, komunikacja religijna oraz edukacja medialna. Interesuje się również kompetencją komunikacyjną, także w odniesieniu do przywódców światowych i religijnych¹. Spośród teologów i medioznawców wyróżnia go bardzo trzeźwe myślenie na temat mediów, ich możliwości i ograniczeń. Docenia i chwali zastosowanie współczesnych środków społecznego przekazu w Kościele czy w innych wymiarach komunikacji religijnej, zawsze powołując się na ograniczoną naturę mediów, które nigdy nie zastąpią bezpośredniej komunikacji. Zawsze bowiem miały, mają i będą miały element „pośredniczenia”, i to stanowi o ich gra-

nicach. Autor dostrzega granice mediów w ich możliwościach, ale także możliwości w ich granicach. Stoi zatem na stanowisku, że media elektroniczne „są nieadekwatnym środkiem do przepowiadania słowa Bożego” (s. 156), czy inaczej: „(...) media elektroniczne w swej naturze nie pozwalają na przepowiadanie słowa Bożego. Równocześnie natura przepowiadania słowa Bożego nie pozwala na wykorzystanie elektronicznych mediów” (s. 156). Marcyński ma tu na myśli przepowiadanie w jego najczystszej postaci, najbliższej jego naturze – werbalne i na żywo w spotkaniu z drugim człowiekiem.

To niezwykle ważny i nie tak często spotykany głos. Wydaje się on konieczny i przedstawiony w odpowiednim czasie, gdy dominuje zachwyty nad coraz nowszymi kanałami komunikacji i informacji. Jawi się jako głos klasyka porządkującego wiedzę na temat mediów i komunikowania słowa Bożego. Dlatego tę książkę należy zaliczyć do kanonu teologii mediów, komunikacji religijnej, a także medioznawstwa.

Małgorzata Laskowska

¹ Zob. M. Laskowska, K. Marcyński, *Komunikacja społeczna według Benedykta XVI*, Kraków 2016; *Sztuka komunikacji według Franciszka. Bliżej, prościej, głębiej*, red. M. Laskowska, K. Marcyński, Warszawa 2016.

Grażyna Osika

Tożsamość osobowa w epoce cyfrowych technologii komunikacyjnych

Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2016,
236 s., ISBN 97883-242-3012-9

Z fundamentalnym pytaniem „kim jesteśmy?” przyszło nam zmierzyć się po raz kolejny w dziejach cywilizacji zaraz po II wojnie światowej. Udzielane wówczas odpowiedzi, zanurzone z jednej strony w kontekście tota-

litaryzmów, z drugiej – w erze rozwoju komputerów, przestały przemawiać do wyobraźni dzisiejszych badaczy. Przyspieszenie związane z rozwojem cyfrowej komunikacji zapośredniczonej, wynikające z pojawienia się rzeczy-

wistości wirtualnej, a następnie jej zmieszania się ze światem realnym, stawia przed dotychczasowymi autorami wiele nowych dylematów, w tym problem dezaktualizacji wcześniejszych narracji i paradygmatów badań. Z kwestią reinterpretacji pojęcia tożsamości osobowej w przenikającej się przestrzeni światów – wirtualnego i realnego – zmierzyła się również Grażyna Osika w swojej najnowszej publikacji zatytułowanej *Tożsamość osobowa w epoce cyfrowych technologii komunikacyjnych*.

Autorka jest adiunktem w Katedrze Stosowanych Nauk Społecznych na Wydziale Organizacji i Zarządzania Politechniki Śląskiej. Kluczowa w jej wcześniejszym dorobku naukowym publikacja *Procesy i akty komunikacyjne. Koncepcje klasyczne i współczesne*, wydana w 2011 roku również w krakowskiej oficynie Universitas, razem z obecną pozwalają sytuować Osikę w grupie przedstawicieli nauk o mediach koncentrujących się przede wszystkim na problematyce teorii mediów oraz filozofii komunikacji. *Tożsamość osobowa w epoce cyfrowych technologii komunikacyjnych* opiera się na założeniu, że „najwłaściwszym sposobem rozszyfrowania ludzkiego bycia jest odnajdywanie człowieka w praktykach siebie”, a „treść tych praktyk w znacznym stopniu jest uzależniona od medium wykorzystywanego w komunikacji”. Ta ambitna teza okazuje się niezwykle realistyczna i spójna w świetle analizowanych przez Osikę pojęć, kontekstów oraz aktualnych praktyk komunikacyjnych.

Książka Osiki składa się z dwóch części, do których zaliczamy warstwę teoretyczną prezentowanego projektu (rozdziały I–III) oraz analizę prowadzącą do artykulacji pojęcia tożsamości osobowej oraz komunikacyjnego modelu tożsamości (rozdział IV). Całość jest opatrzona obszerną bibliografią przedmiotu, która wskazuje na erudycję autorki dalece wykraczającą poza teorię i filozofię komunikacji.

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Społeczeństwo komunikacji – konteksty*, został poświęcony charakterystyce struktur typowych dla społeczeństwa komunikacji, które autorka utożsamia

również ze społeczeństwem sieci. W kluczu historyczno-problemowym Osika odsłania przed czytelnikiem konteksty, bez których nie sposób właściwie wejść w rozważania nad rzeczywistością społeczeństwa komunikacyjnego. Koncentracja uwagi na formacjach kulturowych, takich jak postindustrializm, postmodernizm czy globalizacja pozwoliła autorce nakreślić elementy aktualnej kondycji ludzkiej, które na tym etapie czytania zdają się pozostawać niezwiązane ze sobą, czy wręcz zatomizowane, ale w perspektywie całości nadają jednak wyrazistości problematyce tożsamości komunikacyjnej kluczowej dla książki. Osika zakłada nawet więcej, traktując je jako odpowiedź na pytanie „dlaczego tożsamość może obecnie mieć tak duże znaczenie”.

Kolejny z rozdziałów, zatytułowany *Media – technologie komunikacyjne*, w syntetyczny sposób wprowadza czytelnika w założenia determinizmu technologicznego, zgodnie z którym cechy kluczowe dla rozwoju danej formacji kulturowej stanowią pochodną stosowanych w niej mediów. Niesamowite przyspieszenie typowe dla cyfrowych technologii komunikacyjnych wpływa zatem na ogólne zmiany w rozwoju kultury. Osika koncentruje się zwłaszcza na dwóch aspektach tej zmiany – epistemologicznym i interakcyjnym – które występują w najsilniejszym związku z pojęciem tożsamości. Wątek epistemologiczny sprowadza do nowego „materiału”, używanego w procesie budowania lub odsłonięcia swojej tożsamości. W przypadku wątku interakcyjnego koncentruje się na zmianie charakteru interakcji, która pociąga za sobą przekształcenia w strukturze społecznej, a w dalszej konsekwencji zmienia nasz obraz samych siebie.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Ogólna charakterystyka pojęcia tożsamości*, Osika ujawnia dwa znaczące ustalenia badawcze. Analiza pojęcia „tożsamość” prowadzi ją do stwierdzenia braku jego ostrych zakresów denotacyjnych tak, „jakby za każdym razem chodziło o inny gatunek człowieka”. Natomiast rekonstrukcja procesu historycznego rozumienia pojęcia, od sensu *ten sam* (ciągłość), przez

będący sobą (spójność), po *taki sam* (relacyjność), pozwala Osice wyciągnąć wniosek, że wszystkie wspomniane cechy tożsamości aktualnie „tworzą »wiązkę znaczeń« warunkującą kompetentne użycie tego terminu”.

Rozdział czwarty pt. *Tożsamość osobowa w erze cyfrowych technologii komunikacyjnych* stanowi esencję przedłożonego w monografii projektu w postaci komunikacyjnego modelu tożsamości osobowej. Wychodząc od elastyczności środowiska, w którym żyjemy, Osika przyjmuje relacyjność za podstawę budowanego przez siebie modelu. Następnie umiejscawia swoją propozycję w ramach szerszej koncepcji komunikacyjnego pola epistemicznego autorstwa Jana Pleszczyńskiego¹, zgodnie z którą element komunikacyjny uzupełnia przedmiotowo-podmiotowe poznanie ludzkie następujące w określonym obszarze doświadczenia (tzw. *Lebenswelt*). Osika rozumie przy tym tożsamość osobową „jako efekt wchodzenia w komunikacyjne relacje z samym sobą i ze środowiskiem swojego życia, których celem jest zrozumienie siebie w świecie i aktywne w nim działanie”. Następnie autorka przenosi stworzony przez siebie komunikacyjny model tożsamości na praktyki użytkownika mediów w środowisku cyfrowym, które posiadają „charakter tożsamościowy”. Zakłada, że jest to sposób na pokazanie, jak „jednostki odnoszą się do swojego bycia”. Osika analizuje, w jaki sposób cechy charakterystyczne dla interfejsów mediów cyfrowych kształtują komunikację, formują również tożsamość (aspekt epistemologiczny). Na podstawie analizy praktyk tożsamościowych zwraca uwagę na możliwość utrwalania różnych wymiarów cielesności, które nazywa *utrwalaniem siebie* i elementem definiowania siebie czy też udoskonalania siebie. Są to jej zadaniem praktyki personalizacji zastanych wzo-

rów, „analogiczne do typowej dla nowych mediów personalizacji interfejsu telefonów, komputerów itp.” Autorka poddaje analizie również interakcyjny charakter hipertekstu, wskazując na *teleobecność* oraz jej pochodne. Jej narracja prowadzi do stwierdzenia o ich płytkim charakterze oraz szerokim zasięgu.

Przygotowana w paradygmacie determinizmu technologicznego *Tożsamość osobowa w erze cyfrowych technologii komunikacyjnych* bez wątpienia stanowi dobrą podstawę teoretyczną dla przyszłych studiów empirycznych z obszaru nauk o mediach realizowanych w nurcie deterministycznym. Osika przedkłada czytelnikowi model teoretyczny, który stanowi reprezentację aktualnych tendencji w świecie komunikacji. Do walorów monografii należy dodać również świeżość obranej perspektywy. Autorce nie zależy bowiem na zdemaskowaniu procesu dekompozycji tożsamości użytkownika mediów, lecz na pokazaniu mechanizmów jej ponownego odkrywania w galaktyce zmieszania realności z wirtualnością uwarunkowanej kontekstem czasu „post”.

Spoglądając na publikację Osiki, nie sposób odmówić jej realizmu w spojrzeniu na świat komunikacji oraz właściwego dystansu względem obranego przedmiotu badań. W tak ujętej całości próżno szukać słabych punktów. Można co najwyżej zasugerować złagodzenie tezy odnośnie do płytkiego charakteru *teleobecności*. Poza studiami empirycznymi, licznie cytowanymi przez autorkę, które potwierdzają jej tezę, nie brak również mniej znanych studiów z obszaru religii w sieci, które dostarczają wniosków odwrotnych².

Pasjonujące powiązanie zagadnień z zakresu epistemologii komunikacji, antropologii filozoficznej oraz teorii mediów, którego wynik przewija się przez kolejne strony *Tożsamości*

¹J. Pleszczyński, *Epistemologia komunikacji medialnej. Perspektywa ewolucyjna*, Lublin 2013.

²H.A. Campbell, *Exploring religious community online*, New York 2005.

osobowej w epoce cyfrowych technologii komunikacyjnych, sprawia, że monografię warto polecać szerokiemu gronu medioznawców, filozofów oraz psychologów podejmujących wysiłki

badawcze w obszarze badań nad przenikaniem się tego, co online i offline.

Damian Guzek

Arkadiusz Kierys

Polska Jasienicy. Biografia publicysty

Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2015, 595 s., ISBN 97883-242-2723-5

Nieliczne publikacje dotyczące Pawła Jasienicy (właśc. Leon Lech Beynar) oraz do-tychczasowy przyczynkowski dorobek piśmienniczy jemu poświęcony świadczą o słuszności wyboru tematu przez Arkadiusza Kierysa. W tytule nawiązującym do znanych książek pisarza zabrakło co prawda określenia lat granicznych, jednak na dobrą sprawę zakres chronologiczny pracy został określony latami jego życia (zob. *Epilog i Zakończenie*). Opracowanie stanowi „pierwszą całościową próbę przedstawienia biografii Jasienicy jako niezależnego publicysty w kraju zniewolenia ideologicznego, w szczególnie ciężkim okresie stalinizacji Polski” (s. 26).

Na bogatą i rozległą bazę źródłową monografii złożyły się przede wszystkim archiwalia i materiał prasowy. W przyjętej metodzie badawczej autor dokonał pogłębionej i szczegółowej analizy tekstów Beynara. Recenzowana publikacja ze względu na swój naukowy charakter (liczne przypisy oraz odniesienia do literatury przedmiotu) nie jest łatwa w odbiorze i została zaadresowana raczej do odbiorcy wyposażonego w wiedzę historyczną. W jej skład weszły cztery rozdziały (w każdym z nich wyodrębniono cztery podrozdziały), epilog, zakończenie oraz bibliografia z indeksem nazwisk. Przyjęty układ chronologiczno-problemowy oraz na-

główki rozdziałów i podrozdziałów są wyrazem dobrej znajomości tematu i panowania nad po-każnym materiałem. Struktura pracy jest logiczna i przejrzysta (spis treści mieści się na jednej stronie, objętość rozdziałów choć różna, to zachowuje właściwe proporcje).

Rozdział pierwszy pt. *Szlacheckie korzenie. Lata nauki i walki (1909–1945)* wprowadza w atmosferę domu rodzinnego i dzieciństwa spędzonego w carskiej Rosji, młodości po przeprowadzce na Ukrainę i lat studiów historycznych na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Kierys dowodzi, że na późniejsze zainteresowania publicysty wpłynęły nie tylko genealogia rodziny Beynarów i wychowanie, ale przede wszystkim ówczesne uwarunkowania społeczno-polityczne. Złożyły się na nie m.in. dwie rewolucje (lutowa i październikowa), Cud nad Wisłą oraz rządy sanacji. Pisze też o początkach zaciekania studenta Beynara historią, wyborach lektur i niezbyt wysokich ocenach uzyskiwanych na egzaminach. Wiadomo również, że „największe piętno na uczącym się” wywarła osobowość Stanisława Kościałkowskiego. Wielokulturowe miasto, jak wnioskował Kierys, było właściwym miejscem do uformowania się otwartej postawy światopoglądowej autora *Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, który